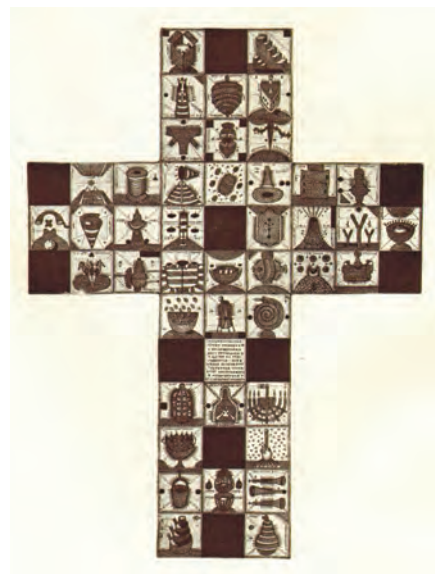


ОЛЕКСАНДР АКСІНІН: ТВОРЧІСТЬ ЯК ПОШУК СЕБЕ



Наталія Корчина
мистецтвознавець,
м. Київ

Олександр Дмитрович Аксінін — радянський художник, неординарна творча особистість 1970—1980-х років, геніальний графік, недосяжний ерудит та інтелектуал, який загинув надто рано, але встиг зробити так багато. Його життя овіяне міфами, котрі містифікують реальність. А що, коли він — лишень звичайний львівський інтелігент періоду радянського застою, який рятувався втечею від застиглих догм офіційного мистецтва, сірої буденності й проблем у родині?

Що рухало ним, коли він із головою занурювався у вивчення онтології і феноменології, концепцій екзистенціалізму, персоналізму і психоаналізу? Що шукав він у самовіддано добутих творах філософського та релігійного самвидаву, офіційно забороненого? За версією дослідників творчості Аксініна це було спробою осмислити світову скарбницю знань і зіставити її з власним світоглядом. Він послідовно, день за днем, вибудовував багатшарову, складну систему власної філософії та естетики візуальної творчості.

Однак на його творчий шлях можна подивитися і під іншим кутом. Епоха брежньовського застою, як і тісний зв'язок з польськими й прибалтійськими художниками, спонукали до рефлексій на різні теми, від найбуденніших до філософських. **Аксінін** знайшов собі лазівку в системі, як і багато інших радянських нонконформістів. Його роботами цікавилися люди з близького оточення. Він створював офорти на замовлення, і ця творчість приносила скромний дохід для життя. Запити в нього були щонайменшими, — у побуті він був аскетом. Господарство вели його жінки: спочатку **Енгеліна Буряківська**, потім **Тетяна Білінська-Сіпер**, тому художник міг дозволити собі високу творчу продуктивність.

На межі 1970—1980-х років **Олександр Аксінін** став відомий за кордоном СРСР. Його роботи експонувалися двічі в Лодзі (Польща) на Міжнародному бієнале “Малі форми графіки” (1979, 1985) і були відзначені Почесною медаллю. Після першої перемоги на бієнале офорти **Аксініна** привернули пильну увагу поціновувачів і колекціонерів графіки в Польщі, Німеччині, Великій Британії, Франції, Голландії, США. Три персональні виставки успішно пройшли за життя художника в Таллінні (1979), Лодзі (1981) та Варшаві (1984).

У 1981 році **О. Аксінін** надіслав свій книжковий знак для бібліотеки бенедиктинського монастиря у м. Любин (Легницьке воєводство, Польща) просто у поштовому конверті. Задля цього він обрізав ромбоподібну пластину і перетворив її у шестикутник. Він виграв конкурс екслібрисів, призначений 1500-й річниці св. Бенедикта, покровителя Європи. Три примірники цього екслібриса були передані в дар Папі Римському **Іоаннові Павлу II**.



Олександр Аксінін

Прожив *Олександр Аксінін* дійсно занадто мало — всього 35 років (1949—1985). Повертаючись з Таллінна, він загинув в авіакатастрофі при зіткненні літаків під Золочевом. *Аксінін* не долетів до рідного Львова лічені кілометри. Одинадцять останніх років свого життя він цілком присвятив себе творчості. За цей час він створив 339 офортів (без урахування різних варіантів друку й оформлення), понад 130 акварелей і колорованих офортів, п'ять робіт олією, більш ніж 50 у техніці туш-перо і змішаній техніці. Загалом його творчий здобуток налічує 500 творів.

Твори *Аксініна* завжди медитативні. Його мистецтво — описове й аналітичне, воно не містить оцінних суджень. Практично всі композиції статичні й симетричні відносно уявної вертикалі, рідше — горизонталі. Є тільки натяк на рух, динаміка розвитку сюжету в просторі й у часі відсутня. Вражаюче повно передано сам простір — чи то мікро-, чи то макрокосм. І поза-часовість. Немає подробиць, за якими ми могли б визначити місце дії і час доби, немає і натяку на подальший розвиток подій у часі. Все завмерло. Холодно. Тихо. Наче у вакуумі.

Його стиль не переплутаєш зі стилем ніякого іншого митця. Його офорти витончені, вони виконані в дуже тонкій, майже ювелірній техніці. Графік створював їх без використання збільшувальних стекол, переважно в нічний час. Часто лягав спати під ранок, коли світало. Дослідникові в це просто неможливо повірити, бо роздивлятися роботи треба пильно, а без лупи, зазвичай, не помітиш ані літерок, ані циферок усередині малесеньких кульок розміром 1—2 мм. Із них *Олександр Аксінін*, подібно до алхіміка, створював певну твердь — предмети, площини, основи.

Якось, у листі своїй близькій подрузі-художниці *Надії Пономаренко* від 07.01.1974 р., *Аксінін* згадує “про уявлення про життя у вигляді кульок, що котяться”. Він каже: “... щоб досягти успіху, треба вчасно стрибнути на якийсь вже заданий, автоматичний шлях” [3]. Є в *Аксініна* такий офорт під назвою “47 років” 1978 року розміром 21x19. Так у ньому

окрім цих кульок, які заповнюють увесь простір, більше нічого і немає. Всі вони пронумеровані, і як у житті, складають разом 47 років. Цю роботу він використовував для офортів, що друкувалися з двох дошок (зазвичай, колорованих кольоровою тушшю чи гуашшю), і як фон для нетиражних робіт аквареллю і кольоровою тушшю.

Зазвичай, фон в офортах *Аксініна* або рівномірно світлого тону, або рівномірно темного. Композиції побудовані на контрасті кольорових плям: на чорному — білі/світло-сірі фігури, на білому — чорні/темно-сірі. Фон завжди абстрактний. Що цікаво, в *Аксініна* майже немає світло-тіньового опрацювання зображуваного, хоча саме можливістю його використовувати і цінний офорт. Поступовим, багаторазовим протравлюванням лаку домагаються тонкої градації тіней: від світло-сірих до темно-чорних відтінків. Цього в офортах *Аксініна* немає. Вони не мальовничі, вони вкрай графічні.

Також гранично чітким, точним, ясним і геометричним є композиційний простір його робіт. Форми естампів різноманітні: квадрат, прямокутник, коло, овал, трикутник із заокругленою верхньою стороною, ромб, зірка, хрест... Ритм, контраст, пропорції членувань — усе направлено на формування акцентів для найкращого вираження задуму. Об'єктивні, символічні, алегоричні й гіперболічні якості фігур і предметів проаналізовано автором і зведено до абстрактних образів-формул.

Фігури людей в *Аксініна* завжди стилізовані — вони нагадують дерев'яні лялькові болванки. При цьому чоловіка можна відрізнити від жінки лише за відсутністю пишних грудей. У його графіці часто трапляються не тільки люди, але й коні, груші, яблука, котушки, склянки, коробки, мотузки, дивовижні геометричні фігури, яким і назву не підбереш, щоб описати. І обов'язково літери, цифри, текст. І от із цього, на перший погляд, не широкого діапазону формоутворювальних елементів, графік створює цілком неповторні, глибокі за задумом, привабливі офорти. Однак, привертаючи увагу, вони, у той же час, залишаються незрозумілими. Подразнюючи свідомість, вони мотивують інтелектуалів розгадувати офорти-ребуси.

Олександр Аксінін створив безліч екслібрисів для близьких людей, знайомих і на замовлення. Як і в багатьох інтелектуалів того часу, дружба посідала важливе місце в житті художника. Він любляв спілкуватися, ділитися ідеями й умовиводами з розумниками, які були просто помішані на читанні книжок. За обставин постійного дефіциту літератури книжками обмінювалися. Книжкові знаки (екслібриси), що їх ліпили на форзац, мали не тільки цінність естетичну, але й практичну, — за ними визначали господаря. І хоча екслібриси *Аксініна* ніколи не мали такого утилітарного призначення, графік використовував формат іменного книжкового знака для адресації і присвяти своїх офортів. Для того, щоб їх “прочитати”, треба знати не тільки адресата, але і про його стосунки з художником. А також про філософські ідеї, що займали розум митця та отримувача знака в момент створення графіки.



Олександр Аксінін. “Ex Libris” [Тетяни Білінської-Сіпер].
1975. Кат. № 21. Офорт, гуаш, 125x95

Спинімося детальніше на аналізі чотирьох його робіт із колекції *Тетяни й Бориса Гриньових*.

“*Ex Libris*” — екслібрис присвячено *Тетяні Білінській-Сіпер*, другій дружині художника. В часи створення цієї роботи Тетяна була близькою подругою першої жінки Аксініна — *Енгеліни Петрівни Бураковської*, і якраз тільки-но вийшла заміж за пейзажиста й графіка *В.П. Сіпера*, товариша художника.

Фон офорта світлий, що притаманно роботам раннього періоду творчості графіка. Можна відразу здогадатися, що зображена жінка — його близька подруга. Екслібрис сповнений навіть не іронії, а сарказму стосовно героїні. Зі слів *Юрія Гітніка*, близького друга художника, Тетяні було притаманне певне самоїдство. *Аксінін* перебільшує, утрирує цю особливість її характеру. Чи то жарт — тягнути зі себе кишки, намотуючи їх на колодязний барабан, щоб саму себе витягти з криниці? Жінка-інтелектуалка (ми бачимо велику купу книжок під її головою), така собі “емансипе” — у штанях і в намисті, з відчуженим лицем і волоссям сторчача — займається власним членоскідництвом заради якоїсь малозрозумілої цілі.

Фраза ліворуч зверху “*Ціле є неістинне*” *Т. Адорно* прояснює, чому *Білінська* зображена в такий незвичний спосіб. Ця фраза є цитатою німецького філософа, композитора, соціолога, критика і теоретика музики ХХ сторіччя *Теодора Адорно*. У своїй “Негативній діалектиці” він серед іншого стверджував, що заперечення виступає і як релятивізування будь-якої замкненої системи понять, і як відкидання наявної дійс-



Олександр Аксінін. 1976 [PF 76].
1975. Кат. № 26. Офорт, гуаш, 151x85

ності заради конкретної можливості “утопії”, що не формулюється у вигляді будь-якої позитивної моделі.

Виходить, що *Т. Білінська* перебуває в процесі досягнення “істинного” стану, бо вона порушує цілісність свого організму і, таким чином, наближається до якоїсь своєї утопії. Можливо, саме слово “утопія” спонукало автора зобразити жінку так, що вона дослівно не може “*втопити утопію у теплі води в криниці*”.

Т. Білінська-Сіпер цікавилася езотеричною східною філософією, зокрема, даосизмом. Ця стародавня китайська релігія і філософія стверджує, що “Дао” — це початок усього, а основним його правилом є прийняття своєї долі (“поток життя”) без опору, навіть інколи і просто плинучи за течією. Головним постулатом даосизму є принцип рівноваги і взаємозв’язку чоловічого початку “ян” і жіночого початку “їнь”, а також дії енергії “ци” — “дихання життя”, яка властива і живим створінням, і неживим предметам, є і на кінчиках нашого волосся, і в недосяжних далинах космосу. Вчення про “дао” дає шляхи здобуття гармонії. Це сповна пояснює нам відчужений вираз обличчя жінки з екслібриса. На ньому не помітно ані тіні страждань від фізичного болю. Вона приймає потік життя, який руйнує цільність її органічної форми, але наділяє її душу певною істиною для торжества гармонії.

Фраза на екслібрисі “*Загаратано в горах біля водоспаду*” уточнює місце, де художник вигадав чи створив офорт. На Львівщині слово “загаратати” означає “забити” (здебільшого, цвяхи), стукати молотком чи

виконати якусь роботу за допомогою забивання цвяхів, наприклад, “загаратати паркан”. **Олександр Аксінін** використовував слово “загаратано”, маючи на увазі виконання нової роботи. Тож, у згаданому випадку він загаратав новий офорт.

При подальшому пильному вивченні екслібриса можна побачити маленькі літери з крапками біля фігур і предметів. Кожна з них — це перша літера слова, яким називають зображене. “В.” — для символічного водограю, “Н.” — для ніг/нігтів, “Р.” — для ручки, “Г.” — для голови і так далі. З’являються відчуття, що текст у композиції первинний, а зображення текстуальне.

Аксінін візуалізує метафори, котрі виникають у його уяві у відповідь на певні фрази, ідеї, поняття, світогляд, філософію. Він створює те, що **Юрій Гіт-тік** визначив як “*поєднання повноцінного зображення і глибокої семантики кожної роботи, не впадаючи, з одного боку, у поверховість форми, а з другого, у схематизм концептуалізму*” [5].

Офорт “1976” ще називають “**PF 76**”. PF — це абрєвіатура від французького “*pour feliciter*”, що означає “*З Новим роком!*” і використовується для позначення новорічних вітальних листівок. Тож перед нами вітальний офорт для поздоровлення з майбутнім 1976 роком, створений у 1975 році. **Олександр Аксінін** любив дарувати такі естампи друзям і знайомим.

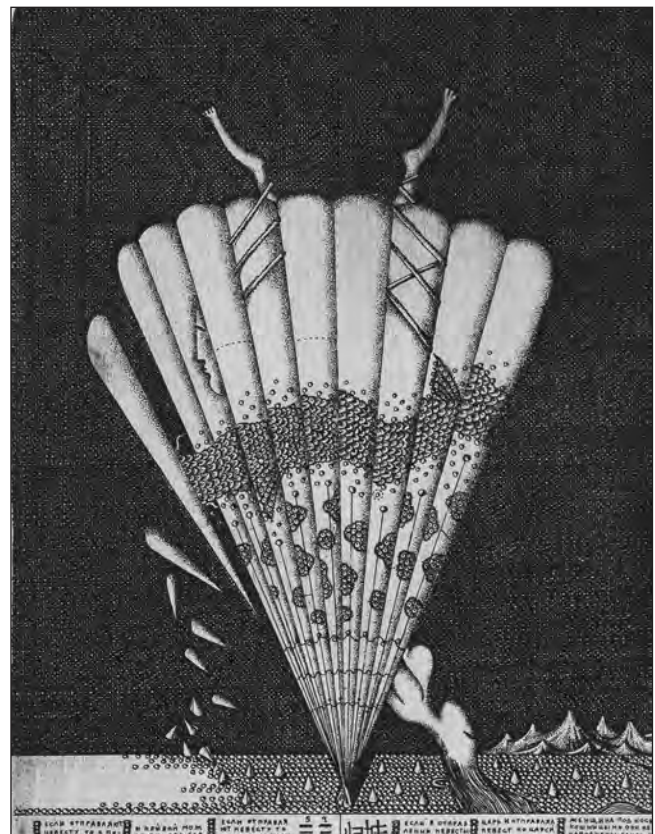
Фон офорта “1976” світлий, відбиток зроблено в жовтому життерадісному кольорі. Строго симетрична композиція статична, хоча зображений шлях і потяг натякають на певний рух, що лише передбачається. Клуби пари, які виходять з труби тепловоза, схожі на стрілку годинника, а коло подібне до циферблата, на котрому замість цифр чотири пори року: “весна”, “літо”, “осінь”, “зима”. Цей хитромудрий годинниковий механізм підкреслює циклічність і нескінченність часу. **Аксінін** ставився до поняття часу як до відносної величини, через це в композиції немає руху вперед. Перед нами концепція часу і концепція шляху (що веде нізвідкіль у нікуди). Вони подані абстрактно, умовно. Цікаві деталі естампа. На кожному вагончику потяга написано літери “К”, “R”, “O”, “K” і “US”, які разом складають слово “KROKUS”. Такою була назва творчої групи “Крокус”, що її **О. Аксінін** намагався організувати в 1974—75 роках разом із художником **В. Онусайтісом** і фотографом **В. Тарусовим** [3]. Вона мала за ціль спільну роботу над проектами, спільну майстерню і т. ін. На жаль, ця ідея так і не була реалізована.

Дві роботи з циклу “І Цзин” — аркуш 4 (1984 р.) та аркуш 11 (1985 р.) представляють пізній період творчості **Олександра Аксініна**. Перший відбиток “**Бі**” (гексаграма 22) є посвяченням **Майї Пальчиковій**. Другий естамп “**Гуй-Мей наречена**” (гексаграма 54) — це екслібрис **Марини Мацієвської**.

Обидва офорти мають темний, майже чорний, оксамитовий фон. На ньому — по одній контрастно світлій фігурі. За таким принципом побудовано весь цикл офортів “І Цзин”, присвячений стародавній



Олександр Аксінін. Бі [гексаграма 22]. Майї Пальчиковій. Аркуш 4 циклу “І Цзин”. 1984. Кат. № 313. Офорт (відрізано нижню частину дошки з присвятою), 105x77



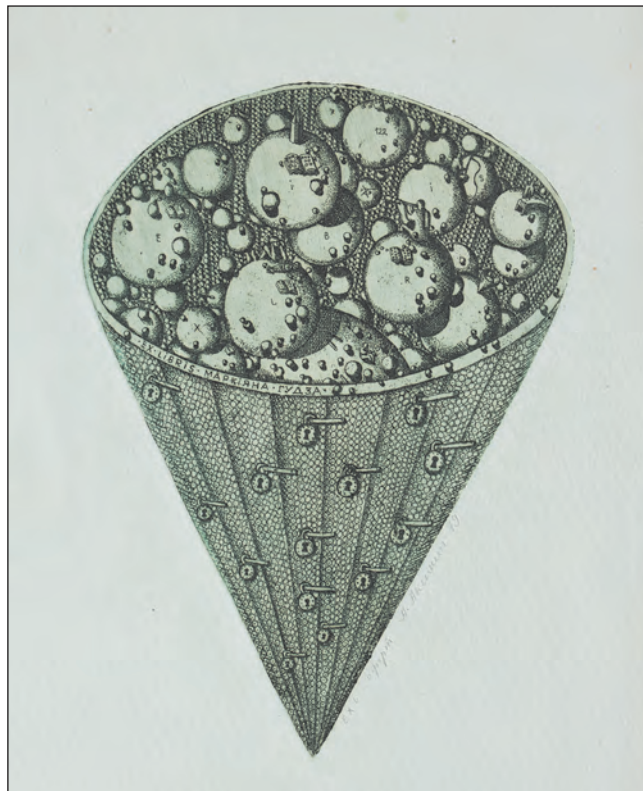
Олександр Аксінін. Гуй-Мей [гексаграма 54]. Ex Libris Марини Мацієвської. Аркуш 11 циклу “І Цзин”. 1985. Кат. № 330. Офорт (відрізано нижню частину дошки з присвятою), 115x78

китайській філософській “Книзі змін” (“І Цзин” чи “Чжоу І”), до якої **Аксінін** ставився з великим трепетом. Її можна назвати не тільки одним із прадавніх текстів китайської філософії, але й своєрідною скарбницею мудрості, яку було подано у вигляді провіщень. Найбільш ранній шар, що традиційно датується близько 700 р. до н. е., призначався для ворожінь. Він містить 64 гексаграми. Дві з них ми бачимо внизу зазначених вище екслібрисів **Аксініна**.

Гексаграма — це опис життєвої ситуації в послідовному розвитку в часі й у подіях. Кожний символ складається з шести рисок, які й означають ці послідовні ступені розвитку ситуації. Вони можуть бути неперервними чи переривистими посередині. Перші символізують активний початок *ян* (чоловічий), тобто, світло, напругу. Другі — початок *інь* (жіночий), пасивний стан, темряву, піддатливість. Можна сказати, що “Книга змін” є повістю про вічну боротьбу світла і темряви, а це і утворює наше життя. Вона допоможе помітити викривлення в поведінці людини і покаже, де відновити баланс для гармонізації буття.

Як ми бачимо на естампах, по обидва боки від гексаграми (праворуч і ліворуч) є по три стовпці тексту. Це і є текстове розшифрування кожної риси символу. Зображення на відбитку — візуальний образ, сформульований **Аксініном** при прочитанні набору цих фраз. Він завжди сам питав у книги, що мають містити посвячення.

Кажуть, що великі вчені, правителі, філософи і полководці користувалися “Книгою змін” постійно. **Конфуцій**, наприклад, сказав про неї так: “Додати мені декілька років, п’ятдесят для вивчення І-(Цзину), міг би менше помилятися”. (“Бесіди і судження”, 7:17). “І Цзин”, на думку її шанувальників, відомі всі таємниці минулого, майбутнього і теперішнього. Коли людина задає запитання книзі, вона отримує відповідь, яка, насправді, апелює до її несвідомого. Таким



Олександр аксінін. Маркіана Гудза. 1979.
Кат. № 172. Офорт, 124x91

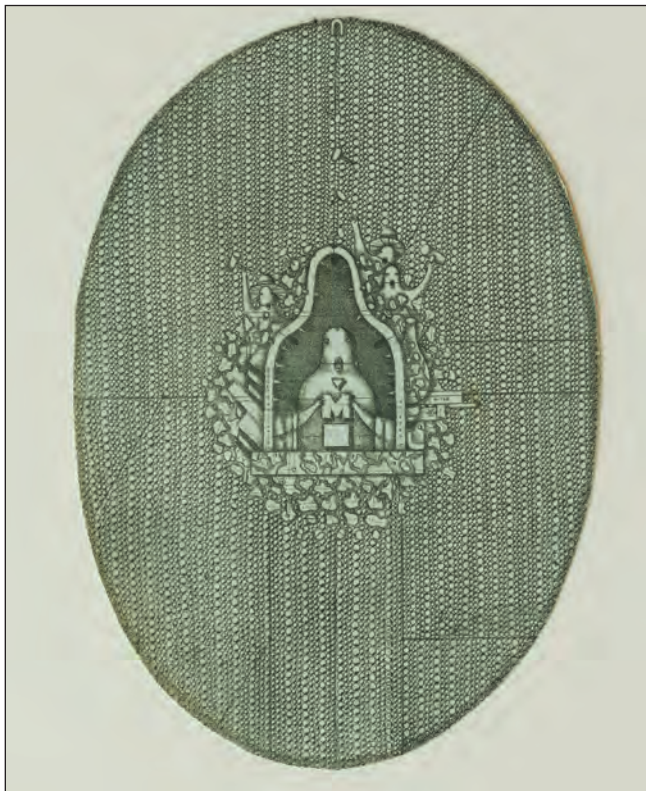
чином, “Книга змін” дає змогу проникати в глибини душі, де немає страхів, упереджень, ілюзій і бажань. І той, хто запитує, за допомогою книги може почути свій власний внутрішній голос. Так несвідоме переходить у свідомість. Можна припустити, що для **Олександра Аксініна** читання книжки “І Цзин” було своєрідною медитативною технікою, а плодами його поглиблених роздумів і внутрішнього зосередження стали офорти з циклу “І Цзин”.



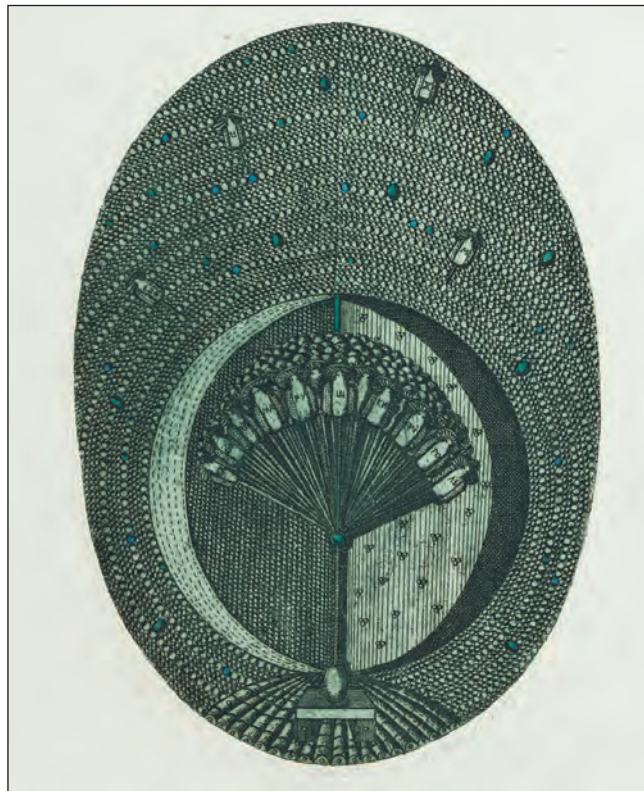
Олександр Аксінін. Іллі Кабакову. 1981.
Кат. № 249. Офорт, 135x135

Через багатшаровість значень суті офортів і через складнощі їхньої інтерпретації графіка **Олександра Аксініна** набула в дослідницькій літературі певного загадкового і навіть містичного відтінку. А рання смерть художника ще й підсилила його. Смерть загалом усвідомити неможливо. Коли ж раптово з цього світу йде молода і талановита людина, сучасники мають схильність до героїзації образу померлого, не кажучи вже про його нащадків.

Аксінін-художник — гідний продукт своєї епохи. Він сформувався завдяки і всупереч офіційному, утертому, заяложеному і зжитому соцреалізму в оточенні найкращих молодих творчих ескапістів того часу. Вони не були снобами, бо жили не в столиці, а в провінційному Львові і з притаманною завзятістю прагнули відповідати рівню культурного життя в Москві, Таллінні, Варшаві. Коло, до якого належав **Аксінін**, містило типових радянських нонконформістів — високоінтелектуальних молодих людей, які знаходили свої власні шляхи, щоб утекти від системи в літературі, психології, релігії, філософії, образотворчому мистецтві.



Олександр Аксінін. “М” [“OM”] з циклу “Звуки”. 1980.
Кат. № 199. Офорт, 175x140



Олександр Аксінін. Марушки Фіголь. 1979.
Кат. № 177. Офорт, кол. туш, 129x91

Ще зі студентських років на факультеті графіки Львівського поліграфічного інституту імені І. Федорова (1967—1972) **Олександр Аксінін** тісно здружився з багатьма відомими тепер художниками України: **Надією Пономаренко** з Ужгорода, **Володимиром Онусайтісом**, **Катериною Суєвалою**, **Іваном Остафійчуком**, **Миколою Шимчуком** і **Богданом Пікулицьким** зі Львова. Пізніше “своїми” йому стали львівська художниця-графік **Галина Жекульська (Дзень)**, **Юрій Гіттик** с дружиною **Марією Щур (Марічкою)**, мистецтвознавець **Дмитро Шелест**. Досить часто в нього бували диригент **Роман Філіпчук** і фотограф **Михайло Французов**. На творчість **Аксініна** також вплинули його дружини. Здібна піаністка, своєрідна письменниця і художниця-офортистка **Енгеліна Буряківська** познайомила його з багатьма діячами “андеграунду” в Москві й Ленінграді — художниками, мистецтвознавцями, поетами, письменниками, зокрема з **Віктором Кривуліним**, **Дмитром Пріговим**, **Оскарком Рабіном**, **Іллею Кабаковим**. Сама ж вона страждала на рак горла і померла в 38 років. Друга дружина, **Тетяна Білінська-Сіпер**, була **Аксініну** близькою по духу і за світоглядом. Друзі **Аксініна** — лікар-психіатр **Олександр Корольов** і естонський художник **Тиніс Винт** — також відіграли велику роль у його житті й творчості.

Література

1. **Введенський І.** AKS-LIBRIS чи Книга в графічному світі Олександра Аксініна // Fine Art. — 2009. — № 2—3 (7—8). — С. 50—57.
2. **Сидор-Гибелинда О.** Наш сучасник Олександр Аксінін // Антиквар. — 2011. — № 9 (56). — С. 44—51.
3. <http://www.aksinin.com>

Аксінін зарекомендував себе як чудовий співрозмовник-філософ. В інтелектуальному й творчому середовищі подібних до себе він притягував людей, наче магніт. Митець був розумною, ерудованою молодістю людиною з живим, аналітичним розумом і чудовим почуттям гумору. Метою його життя було пізнання себе, одним зі способів досягнення якої стала творчість — його графіка.

Геніальність, яку сьогодні приписують **Олександрові Аксініну**, — це свого роду ярлик, що спрощує оцінювання його робіт. Для колекціонерів вона визначає вартість твору, для прихильників є підставою розчулено роззявити рота, для мистецтвознавців показує міру внеску художника в історію мистецтва. Щодо самого **Аксініна**, то він, скоріш за все, був би вельми задоволений своїм теперішнім почесним званням геніального офортиста, “Львівського Дюрера” періоду радянського застою. Нонконформіст, що нехтував будь-якими ідеалами, нав’язаними суспільством, був упевнений у власній значущості і часто називав себе великим — з більшим чи меншим ступенем самоіронії [3].

Авторка висловлює щире подяку **Юрієві Гіттику** за консультацію в роботі над матеріалом. ■

4. <http://www.mankurty.com/aksinin/aksinintitul.html>
5. <http://ngasanova.livejournal.com/1373403.html>
6. <http://skpv.sfedu.ru/index.php/skpv/article/download/62/59>
7. <http://gazeta.zn.ua/CULTURE/vzlet-i-tragediya-ivovskogo-dyurera-.html>
8. <http://h.ua/story/412674/#ixzz3yHaUZIR2>
9. <http://sites.utoronto.ca/tsq/06/krivulin06.shtml>